

Дистанційна освіта у професійній підготовці науково-педагогічних працівників ЗВО в умовах воєнних реалій

Зінченко Вікторія Миколаївна¹, Осадчук Наталія Петрівна², Терещук Володимир Ігорович³

Опубліковано	Секція	УДК
10.01.2023	Освіта/Педагогіка	004:[371.134+372.4]

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7543823>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглядається питання використання засобів дистанційної форми освіти в процесі підготовки педагогічних працівників в умовах широкомасштабної воєнної агресії. Саме дистанційна освіта стала інструментом забезпечення якісної та безперервної професійної педагогічної освіти в складних умовах сьогодення. Міжнародний досвід та українська практика демонструє високий рівень ефективності застосування цього методу. За допомогою дистанційних освітніх технологій вдалося забезпечити високу якість надання освітніх послуг з урахуванням необхідності створення безпечного освітнього середовища.

Ключові слова: сучасна освіта, військовий стан, освітнє середовище, педагогічні працівники.

Distance education in the professional training of scientific and pedagogical workers of the HEIs under conditions of military realities

Annotation. The relevance of the article is conditioned by the necessity to organize qualitative pedagogical education in conditions of active combat operations. The main principles and principles of distance education functioning under the conditions of pedagogical HEIs are considered in this article. Distance education, according to the authors, is an effective tool for providing quality and continuous educational services in an uncertain environment caused by military aggression. The article notes that the developed models imply that the students of distance and traditional forms of education study a single unified training program, obligatory performance of the same tasks and passing the control measures. The use of such models is justified when training people with a single basic level of education and, as a rule, when organizing e-learning with the introduction of distance learning technologies in the system of higher professional education in an uncertain environment. The article states that it

¹ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, факультету №1, Криворізького навчально-наукового інституту, Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, вул. Співдружності, 92А, <https://orcid.org/0000-0003-3080-4272>

² кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова, м. Житомир, проспект Миру, 22, 10004, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7584-0587>

³ старший викладач, Поліський національний університет, м. Житомир, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5716-233X>

is the distance form of education that can provide an appropriate level of student safety by diversifying their localization in a war environment. That is why the authors emphasize the particular importance of the distance form of education in the process of qualitative preparation of pedagogical workers for the realities of the present, taking into account the acquisition of all necessary professional competencies. In addition, the implementation of distance learning technologies should be provided with pedagogical, organizational and technological support, so that all participants in the educational activity have new functions, which should be defined and presented in the distance learning model. The model of distance learning technologies implementation for future teachers' training should take into account different basic level of students, i.e., it should be multilevel. The article also considers the importance of the issue of pedagogical interaction between the participants of the educational process. The information and communication component of distance education, according to the authors, is able to fully meet the need for such communication. So, according to the authors, distance education is an effective tool for training qualified specialists in the field of education in modern conditions.

Keywords: modern education, martial law, educational environment, educators.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Структурні зміни у світовій системі освіти, які відбулися, починаючи з другої половини ХХ століття, зумовлені розвитком науково-технічного прогресу, вплинули на всі сторони життя суспільства. Поява дистанційної форми навчання зовсім не була раптовою подією. В усі часи зберігається гостра потреба в якійсь освіті, у тому числі педагогічній. Поява мережевих технологій передачі даних та прискорення темпів наукового прогресу лише сприяли поширенню дистанційного формату отримання освіти [12]. Таким чином, необхідно намітити шляхи розвитку сучасної педагогічної освіти, які дозволять забезпечити необхідну якість, дадуть можливість залишатися конкурентоспроможними та мати подальші перспективи розвитку враховуючи динамічне середовище сучасного світу [10].

Для системи профільної педагогічної освіти останніх років характерна інтеграція дидактичних та інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Тому шляхи розвитку дистанційної моделі педагогічної можуть бути тісно пов'язані з інтенсивним поширенням інформатизації, характерним для сучасного суспільства загалом. Одним із прикладів успішної реалізації освітніх проектів у царині інформаційно-комунікаційних технологій є застосування передових методів організації освітнього процесу в середовищі профільних педагогічних ЗВО. До таких методів належать проектні технології, організація банків знань, організація веб платформ дистанційного навчання, електронні класи, асистенти у вигляді чат-ботів у популярних соціальних застосунках тощо [3].

Сьогодні є досить багато моделей дистанційного навчання, реалізованих у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, профільному вивченні окремих предметів, підготовці до іспитів, здобутті профільної педагогічної вищої освіти. У системі загальної освіти дистанційне навчання дедалі активніше впроваджується у роботу освітніх організацій, оскільки дозволяє організувати мережеву взаємодію між різними учасниками освітнього процесу, створює умови для навчання людей з особливими потребами тощо. Однак питання дистанційного навчання майбутніх фахівців освітньої царини розроблені недостатньо, незважаючи на те, що для вищої педагогічної школи ця форма організації освітнього процесу є дуже перспективною [19].

Особливу роль система дистанційної освіти почала відігравати з початком повномасштабної воєнної агресії російської федерації проти України. Основною метою системи освіти України на сьогодні є створення безпечних умов освітнього середовища

з метою отримання майбутніми педагогічними працівниками якісної освіти. Саме з цим питанням і допомагає дистанційна форма освіти [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні у науковій літературі існує велика кількість різних визначень поняття «дистанційної освіти». Так, N. Tytova та K. Mereniuk представляють дистанційне навчання як «новий ступінь навчання із застосуванням інформаційних технологій на основі мультимедіа» [13]. На думку N. V. Alijonovna це «систематичне цілеспрямоване навчання, незалежне від часу та простору» [3]. У ширшому значенні розкриває поняття «дистанційної освіти» С. Н. Yuckman: «Дистанційна освіта – синтетична, інтегральна гуманістична форма навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних та новітніх інформаційних технологій та їх технічних засобів, що застосовуються для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, діалогового обміну між викладачем та учням, причому процес навчання у загальному випадку некритичний до їхнього розташування у просторі та в часі, а також до конкретної освітньої установи» [16]. Найбільш конкретизоване поняття «дистанційна педагогічна освіта» розкривається J. Drop та T. Anderson. Автори характеризують дистанційну педагогічну освіту як «інтерактивний освітній процес, який реалізується у специфічній дидактичній системі педагогічного навчального закладу» [6]. Аналіз наукової літератури, педагогічного досвіду та стану сучасних підходів до організації підготовки педагогічних працівників свідчать про те, що, незважаючи на включеність сучасної вищої педагогічної школи до процесів модернізації освіти, потенціал та можливості дистанційного навчання майбутніх педагогів використано не в повній мірі. Це зумовлено недостатньою розробленістю моделей організації дистанційного навчання та відповідних їм педагогічних умов, слабкою інтеграцією дистанційного та традиційного навчання, відсутністю достатнього методичного забезпечення.

Мета дослідження. Вивчення моделі дистанційної педагогічної освіти з метою актуалізації її ефективності в умовах воєнних реалій та виявлення сприятливих педагогічних умов організації дистанційного навчання майбутніх фахівців освітньої царини.

Результати

Дистанційне навчання давно перестало бути нововведенням у царині сучасної педагогічної освіти. Воно займає міцні позиції, і поряд із традиційними формами навчання стає конкурентоспроможною формою здобуття вищої освіти. Переваги застосування цієї форми навчання очевидні. Схематично процес дистанційного навчання показано на рис 1.

Рис. 1. Схема організації процесу дистанційного навчання у загальному вигляді

Джерело: власна розробка авторів

За певних умов дистанційне навчання може забезпечити доступність якісної, у тому числі вищої освіти, широким верствам населення, незалежно від місця проживання,

наявності чи відсутності трудової діяльності; стрімко реагувати на зміну ситуації ринку праці; максимально використовувати педагогічний, науковий, кадровий потенціал вишу. Саме дистанційна освіта для багатьох студентів стала засобом навчання під час повномасштабного воєнного вторгнення. В Україні дистанційна освіта визнається самостійною формою навчання. Відповідно до законодавства України для запровадження навчання за дистанційною формою заклади можуть створювати центри дистанційного навчання як їх відокремлені структурні підрозділи. Отримання дидактичних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання під час занять, які проводяться дистанційно, забезпечується передачею відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному чи асинхронному режимах. Державна атестація під час підготовки фахівців з дистанційної форми навчання здійснюється відповідно до статті 7 закону України «Про вищу освіту» [5].

Розвиток засобів масової комунікації, світових інформаційних мереж, комп'ютерних засобів навчання спричинив виникнення нового інформаційного суспільства. У сучасних умовах освіта розглядається як найважливіший фактор соціального та економічного прогресу через те, що основною цінністю сьогоденного суспільства є сама людина, яка має здатність до пошуку та освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Економічний розвиток та інтенсивне нарощування технічного потенціалу не можуть самостійно забезпечити подальший розвиток країни. Майбутнє держави визначається також і рівнем духовної культури. Особливо під час повномасштабного воєнного вторгнення важливо організувати можливість отримання якісної педагогічної освіти, як умову розвитку здорового, патріотичного та демократичного суспільства відповідальних громадян. Інформатизація освіти створює матеріальну та методологічну основу для нових форм її здобуття. Однією з таких актуальних зараз форм є дистанційне навчання. Термін «дистанційне навчання» (ДН) міцно увійшов до світового педагогічного тезаурусу. Його активно використовують, коли позначають форму здобуття освіти поза стінами навчального закладу [15].

Сьогодні спостерігається стрімке зростання кількості навчальних закладів, які у тій чи іншій формі використовують дистанційні технології. Якщо на початку свого становлення ДН застосовувалося виключно при отриманні додаткової освіти, то сьогодні ці технології знаходять своє застосування у повсякденному житті та залучають дедалі більшу кількість студентів. Йдеться не лише про дорослих, які навмисно обирають цю форму навчання, а й про школярів. Це зумовлено такими причинами: заміна традиційної форми навчання через хворобу або обмежені можливості здоров'я, погодні умови та катаклізми вносять корективи до графіку навчального процесу [2].

Організація дистанційного навчання – трудомістка діяльність, яка вимагає великих тимчасових та матеріальних витрат, а також залучення додаткових ресурсів у вигляді високої кваліфікації тих, хто обслуговує цей процес. Успіх дистанційного навчання багато в чому залежить від того, наскільки повно враховуються психолого-педагогічні особливості такої форми навчання [20].

До дистанційної форми навчання висувають такі самі вимоги, як і до традиційної. Педагог повинен як сам перебудувати акценти своєї діяльності, так і надавати педагогічний супровід студентам. І цей момент також викликає появу проблемної ситуації. Технічно дистанційне навчання постає як добре укомплектований продукт, але з погляду методичного забезпечення спостерігаються серйозні недоліки. Зокрема гостро це питання постає у царині педагогічної освіти під час воєнного вторгнення, бо майбутні педагогічні працівники повинні засвоїти не тільки безпосередні професійні компетенції, але й освітні методики, в тому числі й дистанційні. Педагог пропонує студенту цікавий навчальний курс, але не все може бути викладено у площині тексту. Тоді виникає велика проблема – налагодження взаємодії учасників освітнього процесу.

Важливо говорити про взаємодію в умовах ДН, оскільки вона виступає сполучною ланкою між викладачем та студентом, орієнтиром для останніх у складній навчальній ситуації [17].

Незважаючи на наявність великої кількості навчальних курсів, спрямованих на підготовку педагога до роботи в умовах ДН, все ще існує низька невіршених питань. Якщо говорити про вищу педагогічну освіту, то зрозуміло, що з дорослим контингентом студентів працювати в умовах ДН набагато простіше. У таких студентів є мотивація до навчання, необхідність здобуття вищої освіти продиктована потребою у трудовій діяльності. Ситуація, що склалася у 2022 році у зв'язку повномасштабним вторгненням, продемонструвала готовність педагогів працювати в умовах дистанційного навчання. Але методичне та дидактичне забезпечення вищої педагогічної освіти в умовах дистанційного навчання все ще залишається недостатнім. На сьогоднішній день це є справжньою проблемою, яка торкається всіх учасників освітнього процесу [9].

Аналіз визначення «дистанційне навчання» показав, що дистанційне навчання – це багатогранний процес, що має характерні риси. Ці риси проявляються у особливостях цієї форми навчання. Дистанційне навчання зайняло своє місце у системі вищої педагогічної освіти. Насамперед ця форма сприймається як альтернативна заочній формі. Технічний прогрес дозволяє якісно покращити навчання. Інновації добре реалізуються у рамках ДН. Незважаючи на колосальне опрацювання питання реалізації ДН в рамках ЗВО з погляду технічного супроводу, є проблеми, пов'язані з методичним забезпеченням процесу взаємодії усіх учасників [11].

У суспільстві освіту необхідно розглядати як сферу соціального життя, яка знаходиться у стані постійної модернізації. Зміни, що відбуваються в галузі освіти, часто кардинально змінюють всю систему. Складові компоненти системи не завжди швидко реагують на нововведення, вимагають ретельного опрацювання нових умов. Слід зазначити, що прогностичні проблеми розвитку освіти не можуть вирішуватися старими, такими, що жили або живають себе способами. Необхідний серйозний прорив, перш за все, в галузі фундаментальних міждисциплінарних досліджень, організація взаємодії різних наук, кожна з яких має свою об'єктну та предметну сферу досліджень, свої специфічні підходи та методи. Поєднання, взаємна адаптація та взаємне збагачення цих наукових дисциплін, об'єднаних єдиною цільовою спрямованістю, пов'язаної з підвищенням ефективності багатоаспектної освітньої діяльності, – завдання складне не тільки саме по собі, але й для освіти фактично нове [18].

Активна реалізація дистанційного навчання під час повномасштабного вторгнення ставить безліч питань перед педагогічним колективом, – про форми та методи роботи, про зміну етапів заняття та його зміст, про організацію та умови здійснення комунікації між педагогом та студентами, про способи взаємодії. Як згадувалося, державна підтримка цієї форми навчання поширюється і на технічну організацію цього процесу. Систематизація досвіду призвела до появи терміна «педагогічна взаємодія», який поєднує у собі взаємодію учасників освітнього процесу, і безпосередньо саму комунікацію. Стає ясно, що слово «педагогічна» має відношення до тієї сфери, де знаходить своє втілення процес взаємодії, – педагогічна наука та практика. Поняття «взаємодія» слід віднести до базисних філософських категорій. Дослівний переклад дозволяє виявити приховане значення цього поняття – «взаємна дія» [8]. Таким чином, педагогічна взаємодія – різнобічне явище, яке передбачає участь різних сторін. У таблиці 1 представлена схема організації педагогічної взаємодії між учасниками дистанційної форми освіти. Кількість учасників педагогічної взаємодії залежить від ситуації, і таке поняття як двосторонність не є обов'язковим [8].

Таблиця 1

Організація педагогічної взаємодії між учасниками освітнього процесу в умовах дистанційного навчання

Викладач	Зворотній зв'язок між студентом і викладачем за допомогою електронних ресурсів (соціальних мереж, веб платформ, месенджерів, застосунків)	Студент
	Частота взаємодії обумовлюється виникаючою необхідністю	
	Зміст навчального курсу – взаємодія з контекстом	
	Інтерфейс взаємодії – комп'ютерна техніка	

Джерело: власна розробка авторів

Насправді в умовах традиційної форми навчання для організації педагогічної взаємодії на оптимальному рівні необхідно одночасно поєднувати функціонально-рольову та особистісну взаємодію. Це дозволяє передавати як загально-соціальний, так й особистий досвід самого педагога, що сприятиме стимуляції процесу становлення особистості. У разі дистанційного навчання процес комунікації опосередкований комп'ютером. Ця сполучна ланка між учасниками взаємодії з одного боку дозволяє організувати комунікацію в такі моменти, коли це необхідно, при фактичному територіальному поділі. З іншого боку, комп'ютер виступає як перешкода між учасниками навчального процесу [7].

За наявності бажання вирішити питання в короткі терміни виникають перешкоди у вигляді асинхронного типу спілкування в умовах дистанційного навчання. При мотиваційно-ціннісному ставленні педагога до процесу навчання йому складно здійснити задумане: широка палітра засобів педагогічного впливу, що складно реалізується в подібних умовах (слова, міміка, вчинки, дії). І результативність залежить від особливостей самого педагога, і від тих на кого здійснюється вплив, від ситуації, в умовах якої він здійснюється, від вибору засобів впливу і, звичайно, від характеру відносин між взаємодіючими суб'єктами [4].

У цьому контексті слід розуміти, які форми та методи роботи викладача варто використовувати у своїй професійній діяльності, щоб перелічені вище принципи знайшли своє відображення у щоденній роботі педагога. Безумовно, триєдність цих принципів успішно реалізується за умов традиційної форми навчання, коли є безпосередній контакт із учнями, є можливість застосування різноманітних засобів навчання на розсуд педагога. В умовах дистанційного навчання педагог стає обмежений своїми ж можливостями в роботі, якщо не має певних знань і навичок. Педагог повинен бути знайомий з сутністю та можливостями ДН, перевагами та недоліками даної форми навчання. Саме за таких умов він зможе зорієнтуватися в освітньому просторі і таким чином побудувати процес навчання, щоб поставлені завдання у плані реалізації педагогічної взаємодії змогли бути досягнуті як за традиційної форми навчання, так і в умовах ДН [5].

Висновки

Воєнна агресія проти України зумовила низьку перетворень в усіх царинах суспільного життя. Ці перетворення не могли оминати царину вищої педагогічної освіти. Перед державою і суспільством постала проблема якісної організації навчального процесу, зокрема для майбутніх педагогічних працівників, бо на них у подальшому буде покладена особлива місія – організація навчально-виховного процесу у сучасних реаліях. Саме тому сьогодні дистанційна форма організації навчального процесу в умовах педагогічного ЗВО стає актуальною. У межах цього дослідження було уточнено визначення таких термінів, як «дистанційне навчання» та «педагогічна взаємодія». За

основу у цьому дослідженні було прийнято термін, який відбиває всю сутність дистанційного навчання. Це навчання, при якому всі процедури здійснюються з використанням сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій за територіальної роз'єднаності викладача та студентів. Важливу роль при цьому відіграє інформаційно-освітнє середовище дистанційної освіти, під яким розуміється сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, орієнтовану на задоволення освітніх потреб користувачів. Автоматизована система навчання, де комп'ютер виступає як технічна складова, забезпечує умови для організації педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання. Практична значущість дослідження буде глибшою за умови повного розкриття дидактичного потенціалу методів навчання, які можуть бути використані для організації ефективної педагогічної взаємодії, а також вивчення механізмів адаптації методів навчання для дистанційної форми навчання.

Список використаних джерел

1. Abdunabiyevna, K. D., & Mansur, B. (2022). E-learning resources in distance education. *International journal of research in commerce, it, engineering and social sciences*, 16(10), 68-79.
2. Alenezi, E., Alfadley, A. A., Alenezi, D. F., & Alenezi, Y. H. (2022). The sudden shift to distance learning: Challenges facing teachers. *Journal of Education and Learning*, 11(3), 14. <https://doi.org/10.5539/jel.v11n3p14>
3. Alijonovna, N. B. (2022). *The Role of Distance Education Technologies in Improving the Educational Process*.
4. Alijonovna, N. B. (2022). The Role of Distance Education Technologies in Improving the Educational Process. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 40-42.
5. Babayan, A. V., & Varfolomeeva, Z. S. (2022). Conducting lectures on physical education at the university with the use of distance educational technologies. In *Towards an Increased Security: Green Innovations, Intellectual Property Protection and Information Security* (pp. 773–781). Springer International Publishing.
6. Bader, S., Oleksiienko, A., & Mereniuk, K. (2022). Digitalization of future education: analysis of risks on the way and selection of mechanisms to overcome barriers (Ukrainian experience). (2022). *Futurity Education*, 21–33. <https://doi.org/10.57125/fed/2022.10.11.26>
7. Dron, J., & Anderson, T. (2022). Pedagogical paradigms in open and distance education. In *Handbook of Open, Distance and Digital Education* (pp. 1–17). Springer Singapore.
8. El Bettioui, R., Haidane, A., Jaouhari, L., & Mirdasse, S. (2022). Pedagogical digitalization and the challenges of distance education. *Revista Multidisciplinar*, 4(1), 27-48.
9. Harris, L., Dargusch, J., Ames, K., & Bloomfield, C. (2022). Catering for 'very different kids': distance education teachers' understandings of and strategies for student engagement. *International Journal of Inclusive Education*, 26(8), 848–864. <https://doi.org/10.1080/13603116.2020.1735543>
10. Menabò, L., Skrzypiec, G., Sansavini, A., Brighi, A., & Guarini, A. (2022). Distance education among Italian teachers: Differences and experiences. *Education and Information Technologies*, 27(7), 9263–9292. <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11008-5>
11. Morska, N. (2022). Philosophy of legal education and training in the context of the information age. *Wisdom*, 4(3), 92–100. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v4i3.788>
12. Ridei, N. (2021). Analysis of professional competencies in the characteristics of the teacher of the future: global challenges of our time. *Futurity Education*, 22–32. <https://doi.org/10.57125/fed.2022.10.11.3>

13. Shaheen, M. (2021). Self-determination theory for motivation in distance music education. *Journal of Music Teacher Education*, 31(2), 80-91. <https://doi.org/10.1177/10570837211062216>
14. Tytova, N., & Mereniuk, K. (2022). Digital literacy of future teachers in the realities of large-scale military aggression (Ukrainian experience). (2022). *Futurity Education*, 43-54. <https://doi.org/10.57125/fed/2022.10.11.33>
15. Vasylenko, O., Bailiuk, N., Opanasenko, O., Apolonova, L., Viktorova, L., & Rohulska, A. (2022). The usage of modern platforms and online-services for organizing of the distance educational process in the context of modern neuroscience. *Brain: Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(1), 29-41. <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/267>
16. Yikici, B., Altinay, F., Altinay, Z., Sharma, R. C., & Dagli, G. (2022). Adoption of online education and pedagogy as new codes of life for new future in rural regions. *Sustainability*, 14(9), 5528. <https://doi.org/10.3390/su14095528>
17. Yuckman, C. H. (2022). Paul the apostle and distance educator: Ancient pedagogy for the pandemic era. *Teaching Theology & Religion*, 25(1), 14-21. <https://doi.org/10.1111/teth.12606>
18. Yusof, R., Ismail, J., & Radzi, A. M. (2022). Online Distance Learning: A New Learning Approach in the Malaysian Gifted Education System. *FWU Journal of Social Sciences*, 16(1), 28-46.
19. Кобченко, І., & Козубай, І. (2022). Дистанційна освіта: нова парадигма здобуття знань. *Матеріали конференції МЦНД*, (07.10. 2022; Суми, Україна), 65-66.
20. Кричківська, О., Білоус, І., & Дем'янюк, А. (2022). Дистанційна освіта в надзвичайних умовах та кризових ситуаціях. *Перспективи та інновації науки*, 8(13). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8\(13\)-99-108](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-8(13)-99-108)
21. Tsekhmister, Y., Malatsai I., Nechitailo, I., Yemelyanova O., Korol, O., & Statsenko, N. (2022). Current trends and current problems of training educational managers. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(41), 556-563. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v6i41.251532>